

Näkemyksiä tiedon löytymiseen ja käyttämiseen – UKSG-konferenssi 2014

Taina Peltonen

UK Serials Group -yhdistyksen vuosittainen konferenssi kokoaa yhteen tieteellisen julkaisemisen merkittävät toimijat: kausijulkaisukustantajat, välittäjät ja kirjastot. Konferenssi järjestettiin tänä vuonna huhtikuussa Harrogaten idyllisessä kylpyläkaupungissa. Tapahtuman teemoina olivat tutkijoiden ja opiskelijoiden tiedonhankintakäyttäytyminen ja kommunikointi tiedeyhteisössä, e-aineistojen saavutettavuus ja siihen liittyvät haasteet sekä open access -aineistojen rahoitus ja niiden jakelu.

Miten tutkija valikoi julkaisuja?

David Nicholas (CIBER Research Ltd) ja Carol Tenopir (University of Tennessee) ryhmineen ovat tutkineet tutkijoiden käsityksiä akateemisesta luotettavuudesta. Tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia luotettavuuskriteereitä tutkijat

käyttävät ja ovatko kriteerit aina samat aineiston käyttötarkoituksesta huolimatta.

Perinteisesti tieteellisten julkaisujen luotettavuuden kriteereinä ovat olleet lehden nimi, lehden maine ja kirjoittajan asiantuntijuus. Niiden perusteella tutkija on valikoinut julkaisuja, joita lukea, joihin viitata ja joissa julkaista omia artikkeleita. Nämä kriteerit ovat tuttuja myös kirjastojen kokoelmatyössä.

Tenopirin & Nicholasin mukaan julkaisuun viitataan kun seuraavia kriteereitä täyttyy: lähde tiedetään ja tunnistetaan luotettavaksi (kirjoittaja, julkaisu tai konferenssi), lähde on uraauurtava, lähde tukee oman työn metodologiaa ja tutkimusryhmä tai organisaatio on tunnettu. Kun taas valitaan julkaisua, jossa itse julkaistaan, valintaan vaikuttavat: perinteiset mittarit (esim. IF), uran edistämisen mahdollisuus, organisaation julkaisupolitiikka, julkaisun lukijakunta ja todennäköisyys saada artikkeli julkaistuksi

Luettujen ja viitattujen lähteiden erot

Tenopir & Nicholas havaitsivat tutkimuksessaan, että tilanne on muuttumassa erityisesti sen suhteen, miten lukemista valitaan. Tutkijat lukevat aineistoja, joihin kyllä luottavat, mutta joihin ei-

Kuva: Taina Peltonen

Harrogaten kylpyläkaupunki

vät missään tapauksessa viittaa, esim. Wikipedia. Tutkimusryhmän tai tutkimusalan tavat ja normit vaikuttavat enemmän niiden julkaisujen valikoitumiseen, joihin viitataan ja joissa itse julkaistaan.

Luettavan valikoimiseen Tenopir & Nicholas löysivät kolme vaikuttavaa osatekijää. Dokumentti on itsessään ansiokas eli tutkimuksen tiivistelmä ja menetelmä ovat kunnossa, tutkimustieto on luotettavaa, tutkimus on looginen ja käytetyt lähteet ovat hyviä. Sosiaaliset tekijät kuten kollegojen suosituksukset ja myönteiset käsitykset kirjoittajista ohjaavat valintaa. Edelleen myös perinteiset kriteerit kuten lehden tuttuus, vertaisarviointi ja julkaisun vaikuttavuuskerroin (impact factor) ovat mukana päätöksenteossa.

Havaitsemiskynnys ongelmana

Guilhem Chalancon (MRC Laboratory of Molecular Biology) piti mielenkiintoisen esityksen nuoren tutkijan tiedonhankinnasta ja tiedon prosessointitavoista. Molemmat ovat nykyään hektisiä. Informaatiota on tarjolla koko ajan joka puolella. Internetin käyttäjän keskittymiskyky on 8 sekuntia (2013), eikä se ei voi olla vaikuttamatta siihen, kuinka käytämme digitaalista aineistoa. Chalanconin mielestä löydettävyyys ja saavutettavuus riippuvat myös siitä, ehditäänkö informaatio havaita.

Suurin osa tutkijan päivittäisestä informaatiovirrasta (sähköposti, RSS-syötteet, uutiset) on rutiinia, vain pieni osa sisältää hyödyllistä tietoa. Viikoittaiset ja sitä harvemmin esiintyvät informaatiovirrat (tärkeät tutkimukset, tapaamiset avainhenkilöiden kanssa) sisältävät enemmän hyödyllistä tietoa. Chalanconin mielestä informaatiovirtojen kanavoointi on yksi ratkaisu informaation hallintaan.

Hän esitteli oman työskentelymetodinsa, jonka avulla hän kanavoi informaatiovirtojaan. Hän käytti erilaisia sovelluksia (mm. Google Scholar, RSS-syötteet, Dropbox, PDF, Mendeley) prosessin eri kohdissa tukemaan informaation hallintaa. Tulevaisuudessa hän toivoi järjestelmien

olevan vielä paremmin yhteensopivia ja vuorovaikutteisia.

Löytämisen keinot

Michael Levine-Clark (University of Denver) & *John McDonald* (University of Southern California) kertoivat laajasta tutkimuksestaan, jossa he selvittivät, vaikuttaako discovery-palvelun käyttö kustantajien hallinnoimien elektronisten lehtien käyttöön. Tutkimuksessa analysoitiin 24 kirjaston dataa, joissa jokaisessa oli käytössä jokin yleisimmistä discovery-palveluista (EBSCO:n EDS, Ex Libriksen Primo, OCLC:n WorldCat Local, tai Serials Solutionsin/ProQuestin Summon). Vertailuaineistoksi kerättiin yhdeksän kirjaston dataa, jossa ei ollut käytössä discovery-palvelua. Data kerättiin 9 000 lehden käyttötilastoista, lehdet olivat kuudelta eri kustantajalta. Aineistoa kerättiin vuosi ennen discovery-palvelun käyttöönottoa ja vuosi käyttöönoton jälkeen.

Levine-Clark ja McDonald analysoivat julkaisujen käyttöä tilastollisesti. Lehtien käyttöä mitattiin ladattujen kokotekstiartikkelien määrä per julkaisu. Tutkimuksessa saadut tulokset olivat hämmäntäviä. Siinä ei pystytty selkeästi erottamaan discovery-palvelun, kustantajan ja kirjaston vaikutusta julkaisujen käyttöön.

Tutkimusjakson aikana noin 80 prosentissa julkaisujen käyttö kasvoi. Myös vertailuryhmään kuuluvien kirjastojen käyttömäärien perusteella julkaisujen käyttö näyttää nousevan joka tapauksessa pikkujulijaa. Analyysin mukaan discovery-palveluilla julkaisujen käyttö nousi enemmän kuin vertailuryhmässä. Seuraavaksi olisi hyvä selvittää, miksi muutoksia käytössä tapahtuu.

Discovery -palvelut hyödyttävät opiskelijoita

UKSG-yhdistyksen rahoittamasta ”Impact of library discovery technologies” -projektista kertoi *Valérie Spezi* (LISU, Loughborough University). Projektin tarkoitus oli arvioida RDS- käytön (Resource Discovery Systems) vaikutuksia. Suurin osa brittiläisistä kirjastoista käyttää jotain

RDS-järjestelmää. Kirjastojen kokemukset järjestelmästä olivat hyvin positiivisia, ”yhden luukun”-periaatetta pidettiin hyvänä. Projektissa saatujen tulosten mukaan järjestelmien pääasiallinen käyttäjäryhmä oli perustutkinto-opiskelijat.

Spezin mukaan discovery-palveluja tarjoamalla e-kirjojen käyttö kasvoi, sen sijaan e-lehtien käyttöä koskevat tulokset olivat ristiriitaisia. Tietokantojen käyttöön palveluilla ei ollut vaikutusta.

Tutkimuksen mukaan discovery-palveluissa on vielä kehitettävää. Kirjastot eivät tiedä, miten heidän hankkimansa e-aineistot näkyvät palvelun antamissa tuloksissa. Myös palvelujen tuloslistauksen relevanssissa on epäselvyyksiä. Hakijat/kirjastot eivät tiedä, mihin relevanssi perustuu. Discovery-palvelut eivät ole yhteensopivia kaikkien kirjastojen hankkimien aineistojen ja niiden alustojen kanssa ja se aiheuttaa hankaluuksia. Spezin mukaan palveluja tulisi kehittää yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Esityksen jälkeisissä kommentteissa pohdittiin e-lehtien käytön nousun merkitystä tutkimuksen tason nousuun.

Näkemykset tiedonhaun apuvälineistä ristiriitaisia

Konferenssin poleemisimman puheenvuoron piti *Simone Kortekaas* (Utrecht University Library). Hän käsitteli Utrechtin yliopiston kirjaston ratkaisua. Utrechtissa luovuttiin vuonna 2013 kokonaan discovery-palvelusta, koska kirjaston asiakkaat käyttivät tiedonhauissaan pääasiassa Google Scholaria. Osana tätä periaatteellista muutosta tiedonhakijoiden avuksi lisättiin kirjaston sivuille LibGuide-oppaita hakukoneiden tehokkaasta käytöstä. Käyttöön otettiin myös bookmarklet, jolla asiakkaat tunnistaavat lisensoidun aineiston käyttäjiksi. Kortekaasin mukaan asiakkaat eivät ole valittaneet tilanteesta vaan Utrechtin proxy-palvelimen kautta kulkeva e-aineistojen käyttö on runsasta, jopa niin runsasta, että Googlella epäiltiin kyseessä olevan hakurobotin.

Birte Christensen-Dalsgaard (The Royal Library, Denmark) kuvasi kirjastojen nykytilannetta, jossa aineistot ja ihmiset ovat siirtymässä verkkoon.

Vaikka kirjastot ovat muuttuneet, ne toimivat edelleen liian perinteisin tavoin. Christensen-Dalsgaardin mukaan Googlen hakutulokset ovat rikkaampia ja tarjoavat paremman käyttäjäkokemuksen kuin kirjastoluettelot. Hänestä kirjastojen palvelujen tulisi tuottaa asiakkaille lisäarvoa. Kirjastot voisivat esimerkiksi lisätä hakutulosten arvoa auttamalla asiakkaita hakutulosten arvioimisessa ja personoimalla palveluja hyödyntämällä asiakkaiden digitaalista jalanjälkeä.

Parhaat käytänteet monografioiden PDA-malliselle hankinnalle

Erittäin mielenkiintoisessa esityksessään *Michael Levine-Clark* (University of Denver) ja *Barbara Kawecki* (YBP Library Services) kertoivat National Information Standards Organization -yhdistyksen laatimasta suosituksesta kirjastojen DDA-hankinnalle (Demand-Driven Acquisition). Suositus laadittiin, koska yhä useammat kirjastot ovat alkaneet käyttää DDA- tai myös PDA-malleiksi (Patron-Driven Acquisition) kutsuttuja hankintamenetelmiä.

Monella välittäjällä ja kustantajalla on tarjota PDA-mallinen hankintamenetelmä. Ne ovat kuitenkin keskenään erilaisia ja niiden vertaileminen on vaikeaa. Levine-Clarkin ja Kaweckin mukaan tarkoituksena on ollut kehittää hankintamalli, joka sopii kaikille PDA-hankinnan osapuolille eli kustantajalle, kirjastolle ja erilaisille välittäjille. Hankintamallissa huomioidaan kirjastojen tarpeet hallita aineistohankinnan budjettia, kirjastojen tarpeet kokoelmien kehittämisessä, konsortioissa hankkiminen sekä mahdollisuus käyttää useita välittäjiä.

Levine-Clarkin ja Kaweckin mukaan mallille asetettiin neljä tavoitetta. Tavoitteena on säästää kirjastojen hankintaan käyttämiä varoja, käyttää varat viisaammin, tarjota asiakkaille pääsy laajempaan kokoelmaan ja saada asiakkaiden myötävaikutuksella aikaan hyvä pysyvä kokoelma. Laadittu suositus koskee sekä painettujen että elektronisten monografioiden hankintaa.

Kun kirjastot valitsevat sisältöä asiakkaiden saa-

taville, tulee huomioida, että kaikki painetut kirjat eivät ole saatavissa e-kirjoina, yksikään palveluntarjoaja ei pysty toimittamaan kaikkia kirjoja, kaikki e-kirjat eivät ole tarjolla PDA-mallilla, puhumattakaan että olisivat tarjolla samalla PDA-mallilla. Tämän takia kattavan, laajan kokoelman hankkiminen edellyttää useampaa mallia ja välittäjää, laajin mahdollinen kattavuus edellyttää myös painetun aineiston hankintaa. Hankintaohjelmaa suunniteltaessa tulisi alusta asti suunnitella myös ohjelman arviointiperusteet.

Kolmen yliopistokirjaston PDA-kokeilun tuloksia

Eoin McCarney and *Mark Tynan* (University of Dublin College) kuvasivat Dublinin yliopiston PDA-kokeilua, jossa hankittiin sekä painettuja että elektronisia kirjoja. Yhteistyökumppani ko-

keilussa oli Coutts Ingram. Kirjahankintabudjetista 45 % sidottiin PDA-hankintaan. Valintakoelmasa oli noin 35 000 painettua kirjaa ja 19 000 elektronista kirjaa.

E-kirjojen kohdalla tietokannasta ei nähty, että kyseessä on PDA-kirja. Asiakkaat etsivät ja valitsivat kirjan kuten muulloinkin ja saattoivat heti avata sen käyttöönsä. Painettujen kirjojen kohdalla asiakas edelleen valitsi kirjan, mutta sen jälkeen tarvittiin tunnistautuminen, jotta se saatiin varattua oikealle henkilölle. Projektissa havaittiin, että eri aloilla hankittiin aineistoa eri formaatisissa. Kaikkea PDA-hankittua aineistoa käytettiin enemmän kuin muutoin hankittua. Erityisen selvä ero oli kuitenkin e-kirjojen käytössä.

Kokeilussa huomattiin, että asiakkaat tilasivat päällekkäistä aineistoa eli sisältö oli jo hankittu toisessa formaatissa tai eri painoksena. Havaittiin myös, että asiakkaan oli helppo tilata aineistoa, mutta ei välttämättä sitoutua tilaukseen. Yli 300 tilattua p-kirjaa jäi asiakkailta noutamatta. PDA-projektissa onnistuttiin profiloimaan valintakoelman sisältö hyvin ja projektin päätyttyä todettiin, että vain muutama huono teos tilattiin.

Käyttötilastoja hyödynnetään hankinnassa

Steve Sharp (University of Leeds) puolestaan kertoi Leedsin yliopiston kirjaston kokeilusta, jossa yhteistyökumppani oli Dawson. Yhteistyön tarkoituksena oli luoda tehokas menetelmä, jolla voidaan analysoida PDA-mallista hankintaa ja vertailla sitä perinteiseen hankintaan. Leedsissä tehtiin kolme PDA-mallista hankintakerrosta. Kierrokset toteutettiin hieman eri tavoin ja niiden perusteella valittiin toimiva malli.

Leeds aikoo ottaa PDA-hankinnan yhdeksi normaaleista hankintatavoista, koska kirjastossa ei enää ole alainformaattikkoja. Kirjahankinta jaetaan jatkossa kolmeen toimintatapaan: kirjalistat, PDA ja hankintaehdotukset. Aineiston käyttötilastoja käytetään entistäkin tehokkaammin hankintaa arvioitaessa. Erityisen tarkkaan seurataan PDA-mallilla hankittujen nimekkei-

Kuva: Taina Peltonen

Harrogatessa odotettiin heinäkuussa starttaavaa Ranskan ympäriajon ensimmäistä etappia.

den käyttöä suhteessa muilla tavoin hankittuihin nimekkeisiin.

Jane Harvell (University of Sussex) selvitti Sussexin yliopiston kirjaston EBL:n kanssa toteuttamaa PDA-kokeilua. Heidän PDA-mallissaan oli käytössä aineiston vuokraus ennen ostamista. Nimeke ostettiin, kun se oli ensin neljä kertaa vuokrattu. Valitut nimekkeet asetettiin näkyviin heidän hakupalveluunsa (Primo).

PDA:ta käytettiin Sussexissa monenlaisiin tarpeisiin. Sillä hoidettiin kaukopalvelua, korvattiin kadonneita painettuja kirjoja, reagoitiin muulla tavoin saatuihin hankintaehdotuksiin, purettiin varausjonoja hankkimalla suosittujen nimekkeiden lisäkappaleita. Sussexin kokeilussa opiskelijat olivat suurin PDA:n käyttäjäryhmä. 50 % oli tutkinto-opiskelijoita, 31 % jatko-opiskelijoita, 11 % tutkijoita, 6 % akateemista henkilöstöä ja 2 % muita.

Opiskelijoiden tiedonhankinta tutkimuksen kohteena

Suzanne Tatham, Eva Brittin-Snell, Lenart Celar ja Lucy Hensher (University of Sussex) kertoivat esityksessään opiskelijoiden tiedonhankintakäytännön ja tutkimusentekotaitojen kehittymisestä opintojen aikana.

Opiskelijoiden akateemisten taitojen kehittymistä selvitettiin Sussexin yliopiston kirjaston ja SAGE-kustantamon yhteisprojektissa. Opiskelijat kirjoittivat projektissa avointa blogia mm. sellaisista annetuista aiheista kuin Miten valmistauduit yliopistoa varten? Miltä ensimmäinen lukukausi tuntui? Milloin luit kirjaa, mikä ei ollut kurssikirja? Minkälaisen ensivaikutelman sait kirjastosta? Miten ajattelet e-kirjoista?

Opiskelijaryhmissä selvitettiin opiskelijoiden tutkimusentekotaitoja ja mitä tietolähteitä ja laitteita opiskelijat käyttivät työskennellessään. Suurimmalla osalla opiskelijoista oli älypuhelin, ja se oli pääasiassa viihdekäytössä. Kannettavien tietokoneiden käyttö oli monipuolisempaa, niitä käytettiin sekä viihteeseen että lukemiseen ja luentomuistiinpanojen tekemiseen.

Käyttötarkoitus ohjaa aineistojen valintaa

Opiskelijoiden tiedonhaku alkoi usein Googlessa ja Wikipediassa, mutta oppimistehtävissä he käyttivät ”luotettavampia” lähteitä. Opiskelijat lukivat kirjoja, jos se oli opintojen kannalta välttämätöntä. He lukivat mieluummin lyhyitä kuin pitkiä tekstejä ja suosivat painettuja kirjoja, mutta saattoivat tilanteen vaatiessa käyttää myös sähköistä kirjaa. Opiskelijat lukivat paljon uutisia ja verkossa jaettuja tekstejä. Tähänastisten tulosten mukaan tarvetta näyttäisi olevan sekä painetuille että sähköisille kirjoille.

Opiskelijoiden mielestä yleisin syy käyttää e-kirjaa oli sen hinta ja saatavuus. Kirjaston panostus e-kirjoihin helpottaisi opiskelijoiden kurssikirjatilannetta. Heidän mielestään paperikirjat pysyvät lukemisessa avainroolissa, koska suurin osa haluaa lukea painettuja kirjoja. Opiskelijat silti myönsivät e-kirjojen olevan kustannustehokkaampia. Heidän mukaansa e-kirjat ovat käteviä silmäilyyn ja tarkistamiseen, kun taas paperikirjat toimivat hyvin oppikirjoina. Verkkolehdet nähtiin hyvänä lähteenä, koska asiat ovat niissä uusia ja koska niitä on nopeampi lukea kuin kirjoja.

Mietteitä konferenssimatkasta

Sosiaalisen median rooli tieteellisessä kommunikaatiossa, kirjaston asiakkaiden tiedonhankintatapojen muutokset ja open access kaikissa merkityksissään puhuttivat osallistujia konferenssin esityksissä ja käytävillä. Monessa esityksessä kuului muutoksen ääni. Muutoksen yhteydessä nousi usein esille myös toive yhteistyöstä. Uusien toimintatapojen kehittämisessä yhteistyön merkitys luonnollisesti korostuu. Yhteistyötä tarvitaan kaikkiin suuntiin; kirjastojen, välittäjien, kustantajien, sovellustenkehittäjien välillä.

Konkreettisia kotiinviemisiä sain erityisesti PDA-mallista hankintaa käsittelevistä esityksistä. TAMKissa PDA-mallin kokeilu on tarkoitus aloittaa tämän vuoden puolella ja konferenssin esityksistä sain paljon ajatuksia tulevaa varten. Sekä NISO:n suositus että esitys kolmen britti-

yliopiston kirjaston kokemuksista valottivat asiaa monipuolisesti ja vahvistivat myös niitä käsitteitä, mitä suomalaisilta kollegoilta on saanut kuulla. 📖

Linkkejä konferenssiin

UKSG 37th Annual Conference and Exhibition: Harrogate – <http://www.uksg.org/event/conference14>

UKSGLive 2014 – <http://uksglive.blogspot.co.uk/search?updated-min=2014-01-01T00:00:00Z&updated-max=2015-01-01T00:00:00Z&max-results=16>

Tietoa kirjoittajasta

*Taina Peltonen, informaattikko
Tampereen ammattikorkeakoulun
kirjasto- ja tietopalvelut
Email. taina.peltonen@tamk.fi*